

วาระประชาชนเพื่อความเป็นไท ว่าด้วย

“การศึกษาทางเลือก”

คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.)

สภาพปัญหา

เป็นเวลาเกือบกึ่งศตวรรษที่ระบบการศึกษาไทยถูกควบคุมโดยชนชั้นปกครอง ซึ่งใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการล้างสมองและครอบงำประชาชนให้ยอมจำนนต่ออำนาจรัฐมาโดยตลอด แทนที่จะใช้การศึกษาเพื่อบูรณาการความเป็นมนุษย์ อันเป็น **การศึกษาที่แท้จริง**

มนุษย์มิได้มีภารกิจแค่เพียงการมีชีวิตอยู่เท่านั้น หากเขายังมีภารกิจในการเป็น **มนุษย์ที่แท้** อีกด้วย มนุษย์ไม่ได้เกิดมาบนโลกพิภพเพียงเพื่อจะกิน นอน ตื่น สืบพันธุ์ เสพสุข และรักษาชีวิตให้รอดไปวันๆ เท่านั้น หากเขาต้องพยายามแสวงหาเป้าหมายแห่งการมีชีวิตด้วยพร้อมๆ กัน ซึ่งระบบการศึกษาไทยแต่ดั้งเดิม อันมีปรัชญาของพุทธศาสนาแทรกซ้อนอยู่ด้วย ได้มีจุดมุ่งหมายในทางนี้มาโดยตลอด เพิ่งจะมาเปลี่ยนไปเมื่อรัฐได้ตั้งเอาอำนาจการจัดการศึกษาไปไว้ในมือของรัฐเท่านั้น

ปัญหาการศึกษาไทยในเวลานี้ จึงเป็นปัญหาในระดับเชิงปรัชญาสังคมด้วยเช่นกัน กล่าวคือเป็นที่ถกเถียงกันมากในหมู่นักปรัชญาการเมืองตะวันตกมานานหลายศตวรรษแล้วว่ารัฐควรเป็นฝ่ายรับใช้ประชาชน หรือประชาชนควรรับใช้รัฐ ว่าโดยความเป็นจริงแล้วเป็นธรรมชาติที่ทั้งสองฝ่ายย่อมเกื้อกูลกันและกัน เพราะรัฐมีใช้สภาวะที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ หากเป็นสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อรับใช้มนุษย์ เมื่อรัฐทำหน้าที่ของตนคือรับใช้มนุษย์โดยสมบูรณ์แล้ว มนุษย์ก็ย่อมรับใช้รัฐ กระทำทุกวิถีทางให้รัฐคงอยู่ได้และเป็นไปได้ด้วยดี เพื่อรัฐจะได้กระทำการเพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติต่อไป

ภายในรัฐ มนุษย์ต้องมีบทบาทอีกอย่างหนึ่งคือ บทบาทในฐานะเป็นประชาชนพลเมืองของรัฐ เพื่อสนับสนุนกิจการของรัฐ ซึ่งผลได้ของกิจการนั้นๆ ก็ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ของมนุษย์หรือประชาชนของรัฐอีกต่อหนึ่ง โดยที่ประโยชน์นั้นจะเป็นเพียงแค่การดำรงชีวิตและรักษาชีวิตเท่านั้นก็หาไม่ หากต้องเป็นไปเพื่อบูรณาการของชีวิตด้วยเช่นกัน กล่าวคือ รัฐและประชาชนต้องมีวิถีชีวิตที่เป็นไปเพื่อความสูงส่งทางสติปัญญาและคุณธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่ง นครรัฐ หรือเมือง มิได้เป็นไปเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้และสามารถสืบเผ่าพันธุ์ต่อไปได้เท่านั้น เพราะถ้าการอยู่ร่วมกันมีวัตถุประสงค์เพียงเท่านั้นแล้วไซ้ร้ แม้สัตว์ป่าก็อาจตั้งเมืองขึ้นได้ ฉะนั้นรัฐจึงมีหน้าที่ในทางปรัชญาด้วย คือเป็นไปเพื่อความสูงส่งถึงามแห่งชีวิตของผู้ที่อาศัยอยู่ในรัฐนั้น

อย่างไรก็ตาม อาจเกิดปัญหาขึ้นได้ ในกรณีที่ถ้าประชาชนละเลยไม่ใส่ใจกิจการของรัฐ และปล่อยให้ผู้มีกุมอำนาจรัฐอย่างเด็ดขาดเกิดขึ้นโดยที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการ

บริหาร ตรวจสอบ และควบคุมการทำงานของผู้กุมอำนาจรัฐ นานเข้าผู้กุมอำนาจนั้นก็หลงผิด เกิดคิดถึงแต่ประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ ไม่ใส่ใจหรือละเลยประโยชน์ของประชาชน โดยเหมาเอาว่าประโยชน์ของรัฐและประโยชน์ตนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันใดที่ดีต่อตนก็ย่อมดีสำหรับรัฐและประชาชนด้วย ก็เกิดสภาพที่รัฐมุ่งหวังให้ประชาชนหันมารับใช้ประโยชน์ของตน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะเกิดสภาวะที่รัฐเรียกร้องให้ประชาชนรับใช้หรือให้รัฐ (ผู้กุมอำนาจรัฐ) มากขึ้นโดยที่รัฐตอบแทนประชาชนน้อยลง ซึ่งความข้อนั้นนักปรัชญาการเมืองตะวันตกผู้เป็นต้นแบบระบบการเมืองที่ใช้กันอยู่ในเมืองไทยได้กล่าวเตือนไว้เนิ่นนานแล้ว

การศึกษาแม้ว่าในด้านดีแล้ว เป็นสิ่งที่บูรณาการความเป็นมนุษย์ได้เป็นอย่างดีที่สุด แต่ในอีกด้านหนึ่งก็อาจเป็นเครื่องมือในการหลอหลอม ครอบงำและปลุกฝังให้ยอมรับอุดมการณ์ใดอุดมการณ์หนึ่งได้

ปัญหาใหญ่ของระบบการศึกษาในประเทศไทยที่ผ่านมาในรอบ 100 กว่าปีมานี้คือ รัฐมุ่งใช้ระบบการศึกษาในแง่ของการปลุกฝังให้ประชาชนรับใช้และสยบยอมต่อรัฐมากกว่า จะใช้ในด้านบูรณาการความเป็นมนุษย์แล้ว ที่สำคัญกว่านั้นคือการใช้การศึกษาเพื่อบูรณาการความเป็นมนุษย์นั้น อาจกล่าวได้ว่าล้มเหลวโดยแทบจะสิ้นเชิง ทั้งยังไม่มีกรณีใส่ใจด้านนี้อย่างจริงจัง

สิ่งที่ชนชั้นปกครองประเภทคิดสั้นมักหลงลืมไปก็คือ ประเทศชาติย่อมประกอบด้วยประชาชน และหากประชาชนชาติใดมีประชาชนพลเมืองที่ไม่มีคุณภาพแล้วไซ้ ประชาชาตินั้นย่อมอ่อนแอและตกเป็นเหยื่อของประชาชาติที่เข้มแข็งกว่า ซึ่งมีประชาชนที่มีคุณภาพสูงกว่า ดังที่ประชาชาติของเรากำลังประสบอยู่ในปัจจุบันนี้ ซึ่งจะสรุปประเด็นพอเป็นตัวอย่างคร่าวๆ ดังนี้

ในระดับมหภาค

1. ด้านการเมือง การศึกษาที่ผ่านมามีการใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอุดมการณ์ของรัฐให้แก่ประชาชนและครอบงำประชาชนให้สยบยอมต่ออำนาจรัฐ ในยุคที่การเมืองแบ่งเป็นฝักฝ่าย รัฐได้ใช้การศึกษาในการประชาสัมพันธ์สนับสนุนแนวการเมืองที่เอื้อประโยชน์แก่ตนและชนชั้นของตน รัฐทุกยุคทุกสมัยใช้ระบบการศึกษาในการสร้าง **วัฒนธรรมเงียบ** ล้างสมอง ครอบงำ และผลิตคนที่ยอมจำนนต่ออำนาจรัฐ เพื่อง่ายแก่การปกครองและชักจูง

2. ด้านเศรษฐกิจ ระบบการศึกษาเป็นระบบที่จัดการฝึกคนหรือเตรียมคนให้เข้าสู่ระบบตลาดเสรีและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ผลิตคนเพื่อป้อนตลาดแรงงาน นักเรียนและนักศึกษาถูกหลอกให้เข้าสู่ระบบการศึกษาที่เน้นการแข่งขันอย่างเอาเป็นเอาตาย ท้ายสุดก็ถูกทิ้งให้ต้องว่างงาน

ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบนี้ มนุษย์ได้ถูกหลอหลอมบุคลิกภาพและมโนทัศน์ให้แยกตนเองออกจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มนุษย์สมัยใหม่จึงมีความรู้สึกแปลกแยก (Alienated) ต่อตนเอง ต่อสังคม และต่อธรรมชาติ มนุษย์มองทุกอย่างรอบตัว รวมทั้งตัวเขาเองในรูปของสินค้าที่วางขายตามท้องตลาด คุณค่าของมนุษย์ขึ้นอยู่กับว่าเขาสามารถ **ขาย** ตนเอง หรือประสพกับความสำเร็จในทางธุรกิจมากน้อยเพียงใด การผลิตวัตถุสิ่งของให้มีคุณภาพสูงขึ้นเรื่อยๆ และการหมกมุ่นอยู่กับการครอบครองวัตถุจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นหัวใจของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งส่งผลให้ชีวิตมนุษย์ถูกลดคุณค่าลง ไม่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ชีวิตตกอยู่ภายใต้การบงการของวัตถุสิ่งของ ชีวิตเต็มไปด้วยความกลัดกลุ้ม เบื่อหน่าย และไม่เข้าใจตนเอง

ระบบเศรษฐกิจและระบบตลาดแบบทุนนิยม เป็นระบบที่เรียกร้องมนุษย์สูง และเลือกจะตอบแทนมนุษย์เพียงในด้านวัตถุเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีความจำเป็นต่อชีวิต แต่กลับขโมยมิติด้านจิตวิญญาณไป ระบบการศึกษาที่ถูกดึงมารับใช้ภายใต้ระบบเศรษฐกิจลักษณะนี้มีเป้าหมายหลักคือการครอบงำมนุษย์ด้วยความรู้สึกที่ว่าชีวิตมีแต่การขาด ไม่มี

ความพอเพียงทางวัตถุ ต้องแสวงมาเพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่จิตใจเป็นสิ่งที่ไร้ค่า ขอเพียงมีวัตถุในครอบครองอย่างพร้อมพร้อม ชีวิตก็เข้าถึงความสมบูรณ์ได้เอง นับว่ามีมิติที่คับแคบและผิวเผินมาก

ระบบการศึกษาจึงให้ความสำคัญในเรื่องเชิงเทคนิค โดยเฉพาะการผลิตและพัฒนา วัตถุ การแข่งขัน การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สนใจในเรื่องนอกตัวมนุษย์ออกไปทุกทีๆ ชีวิตจึงมีแต่ความว่างเปล่า อ้างว้าง ไม่รู้จักและไม่เข้าใจตัวเอง มนุษย์ถูกลดคุณค่าลงเป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งเท่านั้น ดังที่คนที่อยู่ในกระแสนี้มักชอบเรียกมนุษย์ด้วยกันว่า *ทรัพยากรมนุษย์* อันแสดงให้เห็นถึงทัศนคติที่ถือเอามนุษย์เป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งเท่านั้น

3. ด้านสังคม ระบบการศึกษาไม่มีมิติด้านศาสนธรรมและจิตวิญญาณ หากมุ่งกระตุ้นเร้าโลกจริต โทสะจริต และโมหะจริต สร้างค่านิยมให้เห็นทรัพย์ศฤงคารเป็นปัจจัยสำคัญของชีวิตมากกว่าชีวิตที่มีความสุขอย่างเรียบง่าย สันติภาพในจิตใจและความสงบสุขในสังคม มุ่งสร้างวัฒนธรรมบริโภคนิยม และผลักดันให้คนยอมรับแนวทางการพัฒนาประเทศตามที่กำหนดโดยองค์กรระหว่างประเทศ มีใยว่าจะส่งผลให้เกิดความล่มสลายของชุมชนชนบทต่างๆ ก็ตาม

ปัญหาสังคมต่างๆ ในปัจจุบันซึ่งนับแต่จะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นเรื่อยๆ แสดงให้เห็นถึงความป่วยไข้ของสังคม ในขณะที่ระบบครอบครัวและชุมชนวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเต็มไปด้วยความเป็นมนุษย์ถูกทำลายลงแทบจะสิ้นเชิง สถานศึกษาหรือระบบทางสังคมอื่นๆ ก็ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะเข้ามาทดแทนได้ ทั้งบางครั้งยังกระหน่ำซ้ำเติมเสียอีก ดังโรงเรียนเองส่วนใหญ่ก็มีได้ทำหน้าที่เป็นครอบครัวที่สอง หากยังเพาะปัญหาใหม่ๆ เพิ่มเข้า อาทิ ปัญหาเสพติด การใช้ความรุนแรง เป็นต้น

สังคมไทยดั้งเดิมมีลักษณะเป็นสังคมวัฒนธรรมที่อบอุ่นด้วยกลิ่นอายของศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนา ที่เน้นชีวิตที่มีสันติภาพทั้งในระดับภายนอกและภายใน ทว่าผลจากการพัฒนาสมัยใหม่ได้ทำลายคุณค่าที่ดั่งงามเหล่านี้ลงและไม่ได้หาคูณค่าที่ดั่งงามอื่นใดเข้ามาทดแทน สังคมสมัยใหม่จึงเป็นสังคมที่เจ็บป่วย

ในตัวของระบบการศึกษาสมัยใหม่เองแม้ในระดับโรงเรียน ความสัมพันธ์ของคนในโรงเรียนส่วนใหญ่ก็ได้มีลักษณะปกติ กล่าวคือ มิได้เป็นความสัมพันธ์อย่างมนุษย์กับมนุษย์ หากถูกครอบงำไว้ด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจนิยมที่เน้นความกลัวและการครอบงำ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ปกติและไม่มีการบูรณาการของชีวิต

โรงเรียนเองควรทำหน้าที่เป็นชุมชนหรือสังคมอีกสังคมหนึ่ง ซึ่งทำงานในระดับวัฒนธรรมและระดับจิตวิญญาณ นอกเหนือไปจากการถ่ายทอดความรู้ ทั้งควรแทรกเนื้อหาของศาสนธรรมเข้าไว้ด้วยในทุกอณู เป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยความมีชีวิต ทว่าโรงเรียนส่วนใหญ่กลับไม่มีมิติเหล่านี้อยู่เลย เมื่อสังคมพื้นฐานดั้งเดิมที่มีหน้าที่ในการบูรณาการความเป็นมนุษย์ คือ ครอบครัว วัด และชุมชนขนาดเล็ก แตกสลายและพังทลายลงเรื่อยๆ สังคมพื้นฐานใหม่อย่างโรงเรียนกลับไม่สามารถทดแทนได้ ซ้ำร้ายยังกระหน่ำซ้ำเติมให้หนักขึ้นในบางโรงเรียน สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่มีปัญหาเพราะมีโครงสร้างที่มีปัญหา ปัญหาปัจจุบันจึงเป็นปัญหาในระดับโครงสร้างสังคม มากกว่าจะเป็นในระดับปัจเจกบุคคล

ในระดับจุลภาพ

1. ปัญหาในระดับโรงเรียน ประชาชนไม่น้อยไม่ไว้วางใจให้รัฐเป็นผู้จัดการศึกษา เพราะนอกจากการนำระบบการศึกษาไปใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอุดมการณ์และรับใช้คนกลุ่มเล็กๆ แล้ว หากความล้มเหลวในด้านต่างๆ ก็เป็นปัจจัยชี้ขาดอีกประการหนึ่ง อาทิ ปัญหาเสพติดที่ระบอบในโรงเรียน ปัญหาความรุนแรง การละเมิดสิทธิเด็ก เด็กหนีเรียนเพราะเบื่อโรงเรียน ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้คือ **ปัญหาความไม่ปลอดภัยในโรงเรียน** ซึ่งทับถมสืบเนื่องมาอย่างยาวนานหลายสิบปี แต่จนแล้วจนรอด รัฐก็ไม่เคยมีมาตรการในการแก้ไขที่ได้ผล หากนับวันกลับยิ่งทวีเพิ่มมากขึ้น

ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า ขณะที่สังคมพื้นฐานดั้งเดิม (ครอบครัวและชุมชน) แตกสลายลง โรงเรียนควรทำหน้าที่ชดเชยในส่วนนี้ แต่ระบบโรงเรียนส่วนใหญ่กลับไม่ได้

ทำหน้าที่นี้ดีพอ อีกทั้งหลายโรงเรียนยังซ้ำเติมเข้าเสียอีก ดังที่เป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์อยู่บ่อยๆ ทั้งภาครัฐซึ่งอาสาเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการก็ไม่สามารถจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ กลับปล่อยให้ปัญหาพอกพูนมากขึ้น

ยิ่งโรงเรียนขาดอิสรภาพ ตกอยู่ใต้อำนาจรัฐมากเกินไป โยมนเป็นเครื่องมือของรัฐมากเท่าไร และรัฐเลือกจะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือครอบงำให้ประชาชนรับใช้ผลประโยชน์ของรัฐ คักยภาพในด้านการสร้างเสริมสติปัญญาของโรงเรียนก็ย่อมลดน้อยถอยลงเพียงนั้น จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะมีเสียงเรียกร้องจากพ่อแม่ที่เห็นปัญหาของระบบการศึกษาของรัฐจะขอเป็นผู้จัดการศึกษาให้กับบุตรหลานด้วยตัวเอง

2. ปัญหาการจัดการของรัฐ ระบบการศึกษาของรัฐมีลักษณะรวมศูนย์การจัดการแบบผูกขาดเข้าสู่ส่วนกลาง จึงมีขนาดใหญ่โตเทอะทะ การแก้ปัญหาหรือพัฒนาการต่างๆ จึงค่อนข้างเชื่องช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในปัจจุบันปัญหาต่างๆ มีความสลับซับซ้อนและมีความหลากหลาย ทั้งนี้เพราะประเทศไทยประกอบด้วยชุมชนวัฒนธรรมย่อยๆ จำนวนมากมาย รัฐซึ่งมีวิธีคิดแบบเมืองย่อมไม่สามารถเข้าถึงและเข้าใจปัญหาต่างๆ ได้อย่างแท้จริง การแก้ปัญหาต่างๆ จึงไม่สามารถทำได้โดยมีประสิทธิภาพ

3. ปัญหาวิธีคิด ระบบการศึกษาถูกควบคุมโดยระบบราชการ วิธีคิด วิธีจัดการ และการกำหนดหลักสูตรก็ถูกครอบงำโดยอิทธิพลของทัศนะแบบราชการอยู่มากที่เรียกว่า **วิธีคิดแบบราชการนิยม** ในปัจจุบันซึ่งยอมรับกันโดยทั่วไปว่าระบบราชการประสบความสำเร็จล้มเหลว ล้าหลัง ขาดประสิทธิภาพ แม้จะยังมีอำนาจมีบทบาทมากอยู่ก็ตาม จนมีเสียงเรียกร้องจากทั้งในหมู่ข้าราชการเองและนอกแวงดวงข้าราชการ ให้มีการปฏิรูประบบราชการเสีย จึงทำให้มองไม่เห็นแนวทางว่าระบบราชการจะช่วยให้ระบบการศึกษาดีขึ้น ก้าวหน้าขึ้นได้อย่างไร

ยิ่งรัฐไทยและระบบการศึกษาที่จัดโดยรัฐไทย ยอมรับวิธีคิดแบบตะวันตกซึ่งถูกครอบงำโดยโลกทัศน์แบบ **วิทยาศาสตร์วัตถุนิยม** ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในระดับ

โลกแล้วว่า เป็นโลกทัศน์ที่ทันสมัยและบกพร่อง และไม่มีความเป็นมนุษย์ จึงคาดเดาได้ไม่ยากว่าระบบการศึกษาเช่นนี้ย่อมมีโทษมากกว่าให้คุณ

การจะแก้ไขปัญหานี้ ภายใต้โครงสร้างระบบการศึกษาไทยซึ่งมีขนาดใหญ่เทอะทะ ย่อมเป็นการยาก แต่ตามให้ทันการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางวิทยาการของโลก ระบบการศึกษาของรัฐไทยก็ยิ่งขาดประสิทธิภาพ จะหวังในเรื่องที่ลึกซึ้งยิ่งยอก

4. ปัญหาในการถ่ายทอดความรู้และทักษะ เป็นความประสงค์ของประชาชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง และตัวเด็กเอง ที่ต้องการให้มีทางเลือกทางการศึกษานอกเหนือไปจากการศึกษาที่กำหนดในรัฐ ทั้งนี้อาจจะเนื่องด้วยความล้มเหลวของระบบการศึกษาของรัฐเองในเรื่องนี้ก็ดี ความต้องการระบบคิด ทักษะ ความรู้และความสามารถอย่างอื่นๆ หรืออย่างใหม่ ซึ่งระบบการศึกษาที่จัดโดยรัฐไม่สามารถเอื้อให้ได้ก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็นข้อเรียกร้องให้มี **การศึกษาทางเลือก** หรือ **ทางเลือกทางการศึกษา**

ความรู้เป็นเครื่องมือที่สำคัญของมนุษย์ในทุกๆ เรื่อง ในขณะที่โลกเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ว่า ระบบการศึกษาในด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความก้าวหน้าทางวิทยาการ รวมไปถึงการพัฒนาาระบบความรู้ต่างๆ ได้เองของการศึกษา โดยรัฐไทยกลับย่ออยู่กับที่ ความจำเป็นในการต้องปรับตัวและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อเหตุผลของการดำรงชีวิตก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่บีบให้เกิดความจำเป็นต้องมีการศึกษาทางเลือกขึ้นในสังคมไทย เพื่อเป็นช่องทางใหม่ๆ ที่ตอบสนองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะไม่อาจหวังพึ่งระบบเดิมได้

5. ปัญหาเรื่องสุขภาพจิตของผู้เรียน ปัญหาใหญ่ที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนานในระบบการศึกษาที่จัดโดยรัฐอย่างหนึ่งก็คือ เรื่องสุขภาพจิต ซึ่งมีแนวโน้มว่าระบบการศึกษาที่จัดโดยรัฐไม่สามารถเอื้อให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดีได้

ดังนั้น ภาคประชาชนจึงเห็นเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องมีการปฏิรูประบบการศึกษาเสียใหม่

ยุทธศาสตร์

1. ให้การศึกษาเป็นเครื่องมือถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของประชาชน เพื่อไปกำหนดอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ
2. ให้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาการของมนุษย์ถึงระดับปัจเจกบุคคล
3. ให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างองค์ความรู้อย่างหลากหลาย เพื่อเสริมศักยภาพของมนุษย์ ครอบครัว และชุมชน

ยุทธวิธี

1. ลดอำนาจในการจัดการศึกษาของรัฐลง และกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปยังประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชน โดยการสนับสนุนให้ประชาชนมีสิทธิ์และเสรีภาพสามารถจัดการศึกษาด้วยตนเองได้ (การศึกษาทางเลือก) ทั้งนี้โดยรัฐให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและอื่นๆ ที่เป็นพื้นฐานการศึกษา 12 ปี
2. ระบบการศึกษาไม่ว่าจะของรัฐหรือประชาชนต้องมีความหลากหลายและมีขนาดเล็ก เพื่อง่ายต่อการเข้าถึงสภาพปัญหา การจัดการ และแก้ไขปรับเปลี่ยนได้อย่างสอดคล้องกับเด็กและชุมชน
3. ให้สังคมหรือประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎหมาย ขอบบังคับและระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งแต่เดิมรัฐเป็นผู้ดำเนินการแต่เพียงผู้เดียว
4. มีกระบวนการที่ทำให้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 2 ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา หมวดที่ 3 ว่าด้วยระบบการศึกษา หมวดที่ 4 ว่าด้วยแนวทางการจัดการศึกษา สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

5. มาตรฐานและการประเมินคุณภาพ ต้องมีความหลากหลาย และต้องไม่กีดกันหรือปิดกั้นโอกาสในการจัดการศึกษาของครอบครัวหรือสถานการศึกษาที่ไม่ยอมรับมาตรฐานและการประเมินผลของรัฐ
6. ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาที่ไม่ได้เป็นของรัฐ หากประสงค์จะเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาของรัฐ ต้องสามารถเทียบโอนผลการศึกษาได้ ทั้งนี้ เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และวุฒิการศึกษาของสถาบันการศึกษาที่เป็นของประชาชน ต้องมีศักดิ์และสิทธิ์เทียบเท่ากับของรัฐ
7. สถาบันการศึกษาทางเลือกหรือของประชาชนต้องได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐ

บทสรุปวาระประชาชน : ด้านการศึกษา

ความจริงแล้วปัญหาของระบบการศึกษาของรัฐและการเรียกร้องต้องการให้มีการศึกษาทางเลือก มิได้มีแต่ในสังคมไทยเท่านั้น ในประเทศที่พัฒนาแล้วทั่วโลกส่วนใหญ่ก็ประสบกับปัญหานี้มาก่อนเช่นกัน จนก่อให้เกิดระบบการศึกษาทางเลือกขึ้นในประเทศเหล่านั้น จะว่าไปแล้วประเทศไทยควรใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือของประชาชน อุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และองค์ความรู้ของประชาชน โดยกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้ชุมชน ปักแจกชนและเด็ก

ในทัศนะของรัฐไทย การศึกษาไม่ได้หมายถึง “การเจริญงอกงาม” แต่การศึกษาเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่เป็นเผด็จการ ขบวนการเรียนรู้ในระบบการศึกษาไทยจึงเป็นขบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การแบ่งแยกทางชนชั้นและเลื่อนฐานะทางชนชั้น เพื่อรับใช้ชนชั้นปกครอง และที่สำคัญคือให้รังเกียจความยากจน และดูถูกคนจน

ขบวนการเรียนรู้ของประเทศไทยที่ผ่านระบบโรงเรียน จึงเป็นความจริงปนเท็จ จริงบางส่วนและเท็จในหลายๆ ส่วน พร้อมทั้งสร้างทัศนคติอำนาจนิยมอุปถัมภ์นิยม และศักดินานิยม ที่ยอมจำนนต่อระบบราชการและระบบทุนนิยมลงบนสมองน้อยๆ ของเด็กไทย ซึ่งส่วนหนึ่งก็คือลูกของเรา ลูกของเพื่อนเรา ลูกของญาติเรา รวมถึงลูกหลานของประชาชน

พ่อแม่ไม่มีสิทธิปฏิเสธระบบการศึกษาของรัฐ ด้วยกฎหมายการศึกษาภาคบังคับและระบบการศึกษาระบบเดียวที่เคลื่อนไปตามการขึ้นนำของชนชั้นปกครองของไทย โดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นตัวกำกับมา 7 แผน (35 ปี) มาขยับตัวให้ประชาชนมีส่วนร่วมในแผน 8 แต่ก็เกิดวิกฤติพองสบู่ ที่เรียกว่า “วิกฤติต้มยำกุ้ง”

ในขณะที่โลกตะวันตกโดยองค์การสหประชาชาติ ประกาศปฏิญญาสากลสิทธิมนุษยชน (พ.ศ. 2491) โดยคณะมนตรีแห่งยุโรปประกาศอนุสัญญายุโรปเพื่อปกป้องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2495) องค์การยูเนสโกประกาศ ข้อแนะนำว่าด้วยสถานะภาพของผู้สอน (พ.ศ. 2509) สหภาพยุโรปมีมติว่าด้วย เสรีภาพของการศึกษาในสหภาพยุโรป (พ.ศ. 2527) และรัฐสภายุโรปประกาศ ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2532) ประเทศไทยจึงเริ่มปลดแอกทางการศึกษา โดยอาศัยรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปี พ.ศ. 2542 ตามด้วยกฎหมายและระเบียบปฏิบัติอีกไม่น้อยกว่า 50 ฉบับ ซึ่งจะมีเนื้อหาสาระที่ขัดหรือสอดคล้องกับเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญหรือไม่ เป็นสิ่งที่ต้องติดตามต่อไป

ช่วงนี้จึงเป็นช่วงรอยต่อของอิสรภาพและเสรีภาพทางการศึกษาไทย ซึ่งจะช่วงชิงการนำของผู้รักเสรีภาพ จากผู้ยึดมั่นในกรอบอำนาจนิยมของระบบราชการนิยม

การศึกษาจะเป็นตัวกำหนดการเมือง หรือการเมืองเป็นตัวกำหนดการศึกษา

ระบบการศึกษาจะหลุดจากระบบราชการได้หรือไม่

ระบบการศึกษาจะเป็นของประชาชน แทนที่เป็นของระบบราชการได้หรือไม่

นี่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของประวัติศาสตร์ ที่ประชาชนจะเป็นผู้กำหนดหรือชนชั้นปกครองเป็นผู้กำหนด ซึ่งในสหัสวรรษใหม่ของปี ค.ศ. 2000 โลกภิวัตน์จะมีส่วนเข้ามากำหนดด้วย อันจะเป็นปัญหาทับซ้อนกว่าเดิม

ประชาชน พ่อแม่และเด็กๆ ที่ต้องการอิสรภาพตามคำประกาศต่างๆ ที่ยกมาข้างต้น และคำประกาศว่าด้วยสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 จึงต้องเผชิญกับอุปสรรคอันใหญ่หลวง แต่เรา ซึ่งหมายถึงพ่อแม่และเด็กที่รักอิสรภาพก็ต้องฟันฝ่าไปให้ได้

การต่อสู้ในเรื่องนี้ไม่ใช่เป็นปรากฏการณ์ในประเทศไทยเท่านั้น ในประเทศยุโรป การปลดแอกทางการศึกษา ก็เกิดเป็นกระแสอย่างกว้างขวาง เกิดมี เวทียุโรปเพื่อเสรีภาพทางการศึกษา และ องค์การเพื่อการศึกษาที่มีสัดส่วนเหมาะสมกับมนุษย์ เพื่อสานต่อความคิดของ อี. เอฟ. ชูมาร์ทเกอร์ ผู้แต่งหนังสือ *Small is Beautiful* (เล็กๆ แต่งงดงาม หรือในภาคไทยที่ชื่อ *จิ๋วแต่แจ๋ว*) และยังมีการเล่นอภิปรายการศึกษอย่างถอกรถถอนโค่นในสหรัฐอเมริกา

- ◆ ทำไม่ต้องการศึกษาทางเลือก
- ◆ ทำไม่การศึกษาทางเลือกจึงเป็นระบบการจัดการศึกษาที่นำเด็กๆ ไปสู่อิสรภาพได้
- ◆ เด็กที่มีอิสรภาพจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีอิสรภาพและมีความสุข
- ◆ เมื่อผู้ใหญ่มีความสุขก็จะนำไปสู่สังคมที่สันติ

- ◆ เด็กที่มีความเกลียด จะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่เกลียดโลกและชีวิต
- ◆ เด็กที่ถูกใช้ความรุนแรง จะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่ใช้ความรุนแรง
- ◆ ผู้ใหญ่แบบนี้ คือผู้ใหญ่ที่สร้างโลกแห่งสงคราม ไม่ใช่ผู้ใหญ่ที่สร้างโลกแห่งสันติ

โลกพ้นจากสงครามเย็นและสงครามลัทธิทางการเมือง แต่กลับสู่สงครามทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา และเชื้อชาติ

ทางหนึ่งที่จะชะลอความขัดแย้งดังกล่าว อันนำไปสู่สงครามหลายรูปแบบ คือ ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และการศึกษาที่สันติ เพื่อนำไปสู่สังคมแห่งสันติ

การศึกษาทางเลือก คือ ระบบการศึกษาที่หลากหลายที่ยืนอยู่บนรากฐานทางศาสนธรรม รากฐานทางปรัชญา รากฐานทางจิตวิทยา เพื่อพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตตาม

ศักยภาพในธรรมชาติของตัวเด็ก โดยเน้นที่ความสุขและการอยู่ร่วมกันแบบสันติ ซึ่งเป็นอุดมการณ์ของมนุษยชาติที่มีอยู่ในตัวพ่อแม่เด็กทุกคนชั้น แต่ที่ผันแปรไปเพราะการชี้นำของระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจ ที่เต็มไปด้วยนักการเมืองและนักธุรกิจที่เห็นแก่ตัวและลูแก่อำนาจ ซึ่งประกอบกันเป็นชนชั้นปกครองและร่วมกันสร้างโครงสร้างอันอยุคยติธรรม

การศึกษาทางเลือกจึงเป็นการแย่งชิงพื้นที่มาจากนักการเมือง นักธุรกิจเหล่านั้นมาให้เด็กๆ พ่อแม่ และชุมชนที่อยากสร้างสรรค์สังคมใหม่ สร้างสรรค์มนุษยชาติใหม่ ที่ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของนักการเมืองและนักธุรกิจที่คุ่มรัฐในนามรัฐบาลและระบบราชการ เพียงเพื่อผลประโยชน์ของตนและชนชั้นที่ตนสังกัด

แนวคิดการศึกษาทางเลือก

การศึกษาทางเลือก มีแนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานทางจิตวิทยา ปรัชญา และศาสนธรรม มนุษยธรรม และชุมชนที่หลากหลาย

ในทางจิตวิทยา มีแนวคิดตั้งแต่ฟรอยด์, จอห์น ดุย, มองเตสเซอร์รี, วอลดอล์ฟ, กฤษณามูรติ, เอ. เอส. นีล, นีโอฮิวแมนนิส, ฯลฯ

ในทางปรัชญา มีแนวคิดตั้งแต่ยุคกรีกเป็นต้นมา จากตะวันตกถึงตะวันออก

ในทางศาสนธรรม ศาสนาลำคัญๆ ในโลก อิสลาม คริสต์ พุทธ ล้วนมีหลักทางการศึกษา ทั้งรูปแบบและเนื้อหาสาระ

ในทางมนุษยธรรม ก็มีแนวคิดทั้งด้านลัทธิมนุษยชน สิทธิสตรี สิทธิเด็ก และการอยู่ร่วมกันโดยไม่แบ่งแยกสีผิว เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ตลอดจนวัฒนธรรม

ในเรื่องของชุมชนแต่ละชุมชนมีความประสงค์จะสร้างชุมชนใหม่ที่ไม่เดินตามรัฐหรือสังคมใหม่ที่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของกระแสทุนนิยมโลก โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเรียนรู้ชุมชนของตนเอง เพื่อกำหนดเอกลักษณ์ของชุมชน และการพึ่งพาตนเอง

ทั้งหมดนี้ รัฐทำหน้าที่ดูแลหลักการสำคัญๆ คือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนความหลากหลายโดยมีระบบประชาธิปไตยแบบประชาชนมีส่วนร่วม เป็นกลไกขับเคลื่อนสังคมทั้งระบบ

การศึกษาทางเลือกเป็นการศึกษาที่หลากหลาย ไม่ใช่จะได้มาง่ายๆ เพราะนี่เป็นการต่อสู้ทางชนชั้น ที่ชนชั้นนำใช้ระบบการศึกษาสะกดชนชั้นล่างให้ยอมจำนนมานับศตวรรษ

การศึกษาทางเลือก จึงเป็นการศึกษาเพื่อการปลดปล่อยมนุษยชาติให้ได้รับอิสรภาพตามแนวทางของแต่ละคน แต่ละชุมชน ที่จะเลือกเส้นทางที่ไปสู่สังคมแห่งสันติสุข ซึ่งการศึกษาจะเป็นเครื่องมือสำคัญตัวหนึ่ง สำคัญเท่าๆ กับระบบการเมืองที่จะนำพามนุษยชาติไปสู่สังคมแห่งสันติสุข สำคัญเท่าๆ กับระบบเศรษฐกิจที่จะปลดปล่อยมนุษย์จากทาสของทุน ที่ไม่ให้มนุษย์เป็นอิสระด้วยการพึ่งตนเอง สำคัญเท่าๆ กับศาสนาที่นำพาโดยศาสดา เพื่อให้มนุษย์พ้นทุกข์และมีอิสรภาพ

รูปแบบการศึกษาทางเลือก

จะเป็นรูปแบบที่หลากหลาย ไม่ติดอยู่กับรูปแบบของระบบโรงเรียนที่ครอบงำสังคมไทยมา 100 กว่าปี

การศึกษาในครอบครัวก็เป็นรูปแบบหนึ่ง การศึกษาในชุมชนก็เป็นรูปแบบหนึ่ง การศึกษาในธรรมชาติก็เป็นรูปแบบหนึ่ง การศึกษาในโรงเรียนก็เป็นรูปแบบหนึ่ง

จะเป็นรูปแบบที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน และขบวนการเรียนรู้ รวมทั้งเนื้อหาสาระที่เรียนรู้

เนื้อหาสาระของการศึกษาทางเลือก

เป็นเนื้อหาสาระตั้งแต่เรื่องของตัวเอง เรื่องรอบตัว จากใกล้ตัวถึงไกลตัว จากสิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุและธรรมชาติ จากภายใน (จิตวิญญาณ) ถึงภายนอก เรียนเรื่องมนุษย์ สัตว์ พืช โลก และจักรวาล สุดท้ายคือเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ (การได้มาซึ่งปัจจัยสี่) โดยเห็นแก่ตัวน้อยที่สุด พึ่งพาคนอื่นให้น้อยที่สุด และทำร้ายผู้อื่นให้น้อยที่สุด ไม่ว่าจะเป็นตัวเรา หรือสัตว์โลก และรวมถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

การปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้เกิดการศึกษาทางเลือก

ระยะนี้เป็นโอกาสดีที่จะใช้พระราชบัญญัติการศึกษาฉบับใหม่ที่มีเจตนารมณ์ปฏิรูปการศึกษาให้เริ่มได้อย่างรวดเร็วภายใน 5 ปี นับตั้งแต่ พ.ร.บ. การศึกษาประกาศใช้เมื่อ 14 สิงหาคม 2542 ซึ่งวางแนวการเปลี่ยนแปลงการศึกษาไว้นับตั้งแต่สิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน (รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ 12 ปี ตามมาตรา 43) ซึ่งกำหนดให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคม มีสิทธิจัดการศึกษาได้ (พ.ร.บ. การศึกษา ม. 21)

ในส่วนระบบการศึกษา ก็กำหนดให้มี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้สถานศึกษาหรือโรงเรียน สามารถจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ (พ.ร.บ. การศึกษา ม.15) และเทียบโอนผลการเรียนได้ ทั้งสถานศึกษาก็มีรูปแบบที่หลากหลายขึ้น โดยให้สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยและศูนย์การเรียนรู้ (พ.ร.บ. การศึกษา ม.18) เป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาปฐมวัย และการศึกษาขั้นพื้นฐานได้

ในเรื่องหลักสูตร ก็กำหนดให้มีหลักสูตรแกนกลาง (พ.ร.บ. การศึกษา ม.27) และหลักสูตรที่มีลักษณะหลากหลาย (พ.ร.บ. การศึกษา ม.28) การจัดกระบวนการเรียนรู้ (พ.ร.บ. การศึกษา ม.24) ก็นำแนวคิดที่มีอยู่ในทฤษฎีทางการศึกษาทั่วไปมากำหนดไว้ใน พ.ร.บ. การศึกษา ฉบับนี้ด้วย ซึ่งในทัศนะของนักการศึกษาแล้วก็ไม่เห็นเป็นสิ่งแปลกใหม่ เป็นเรื่องที่เรียนและสอนกันอยู่ในสถาบันการฝึกหัดครูมานานปี ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ (พ.ร.บ. การศึกษา ม.22) แต่ที่ไม่เกิดผลทางปฏิบัติในระบบโรงเรียนของประเทศไทย ก็เพราะระบบการศึกษา ซึ่งเป็นระบบที่ต้องเคลื่อนไหวไปตามการพัฒนาการของเด็กและความรู้ใหม่ๆ ไม่ว่าจะ เป็นความรู้ทางจิตวิทยา หรือขบวนการเรียนรู้ รวมทั้งความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และความจริงของโลก ชีวิตและสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ (พ.ร.บ. การศึกษา ม.23) สิ่งเหล่านี้ไปถูกรอบรับด้วยระเบียบของระบบราชการไทย จึงทำให้ระบบการศึกษาหยุดการเคลื่อนไหวและปรับตัว จนกลายเป็นระบบการศึกษาที่ตาย ดังข้อเขียนของ Everett Reimer หรือ Ivan Illish เมื่อ 30 ปีก่อน ที่ว่า “โรงเรียนตายแล้ว” (School is Dead) หรือจุดจบของระบบโรงเรียนที่ปรากฏในข้อเขียนหนังสือชื่อ “ที่นี่ไม่มีโรงเรียน” (Deschooling Society - สนพ. มูลนิธิเด็ก)

ฉะนั้น พ.ร.บ. การศึกษา ฉบับนี้จะมีวิญญานของการปฏิรูปการศึกษาหรือไม่ ย่อมอยู่ที่

1. จะนำระบบการศึกษาออกจากระบบราชการได้มากน้อยอย่างไร เพราะถ้าออกจากระบบราชการได้มาก โดยมีการบริหารจัดการการศึกษาที่คล่องตัว เล็กกลอง และกระจายอำนาจ ระบบโรงเรียนก็จะสามารถปฏิรูปตัวเองได้ เพราะการที่ระบบการศึกษาถูกบริหารจัดการโดยระบบราชการไทย เป็นที่ยุติแล้วว่าเป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวและการปรับตัวของระบบการศึกษาทั้งระบบ นี่ก็ขึ้นอยู่กับกฎหมายและกฎกระทรวงที่เป็นกฎเกณฑ์ประกอบ พ.ร.บ. การศึกษา ฉบับนี้ ว่าจะตีกรอบให้แคบกว่าตัวสาระของ พ.ร.บ. การศึกษา หรือไม่ ซึ่งเรื่องแบบนี้ได้เกิดขึ้นกับกฎหมาย

ประกอบรัฐธรรมนูญหลายฉบับ หลายนโยบายที่ทำลายเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน ดังเช่น พ.ร.บ. การลงชื่อ 50,000 ชื่อ เพื่อตรวจสอบคณะรัฐมนตรีและข้าราชการประจำระดับสูง ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 304 เป็นต้น

2. ภาคประชาชนจะสามารถจัดการศึกษาที่หลากหลาย การศึกษานอกระบบ ตลอดจนการศึกษาตามอัธยาศัย ให้เกิดการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) ขึ้นได้อย่างอิสระมากน้อยเพียงไร เพราะถ้าสามารถจัดการศึกษาได้อิสระมาก ก็จะเป็นแรงหนุนให้การศึกษาในระบบราชการหรือการศึกษาของรัฐเกิดการปฏิรูป

แต่ทั้งหมดขึ้นกับแนวคิด (Concept) ในเรื่อง อำนาจของรัฐ กับ อำนาจของประชาชน จะเปลี่ยนแปลงอย่างไร จะลดอำนาจของรัฐลง พร้อมกับเพิ่มอำนาจของภาคประชาชน โดยการกระจายอำนาจการจัดการตั้งแต่การเมืองส่วนกลางถึงการเมืองส่วนท้องถิ่น กระจายงบประมาณ กระจายการเก็บภาษี กระจายการเงินการคลัง กระจายตั้งแต่รูปแบบการบริหารจัดการระดับองค์กร ถึงระดับปัจเจกชน

3. ในเรื่องของระบบการศึกษา ประเทศไทยจัดการศึกษาโดยรวมศูนย์อำนาจ ที่มีลักษณะแบบอำนาจนิยม โดยกระทรวงศึกษาธิการทำตัวเป็นตัวแทนชนชั้นนำที่เป็นชนชั้นปกครอง กำหนดเนื้อหาสาระและรูปแบบการศึกษาจากส่วนกลางให้ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับโรงเรียน ไปปฏิบัติ โดยมีเด็กเป็นผู้รองรับ

แต่แนวคิดใหม่ที่จะให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา ต้องกลับหัวกลับหางในการจัดการศึกษา โดยให้อำนาจประชาชนเป็นตัวกำหนด ซึ่งเริ่มที่เด็ก แล้วตามด้วยผู้ปกครองและชุมชน โดยครูและโรงเรียนเป็นตัวรับไปปฏิบัติ ครูและโรงเรียนต้องหลุดจากการเป็นตัวแทนชนชั้นปกครองจากส่วนกลาง ถ้าทำแบบนี้ได้ก็จะจัดการศึกษาที่หลากหลาย ตามอัธยาศัย หรือตามธรรมชาติของเด็ก นั่นคือ ระบบการศึกษาทางเลือก คือมีทางเลือกหลายๆ ทางให้เด็กหรือผู้ปกครองหรือชุมชนเลือกทั้งรูปแบบและเนื้อหาสาระ เพื่อนำไปสู่อิสรภาพของประชาชนโดยรวม

นี่คือกฎเกณฑ์การปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้เกิดจุดเปลี่ยนตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นไป

บทบาทของการศึกษา

ถ้าจะเข้าใจว่าเราจะปฏิรูปการศึกษาไปทำไม ต้องเข้าใจบทบาทของการศึกษาว่าจะให้การศึกษาลเล่นบหอะไร

ในทัศนะของนักการศึกษาทั่วไป การศึกษาคือการเจริญงอกงามที่มุ่งพัฒนามนุษย์ให้เจริญงอกงามไปสู่จุดสูงสุดของการเป็นมนุษย์ที่แท้ ซึ่งสอดคล้องกับคติของนักคิดตะวันออก

แต่ในทัศนะของนักการเมืองและชนชั้นปกครอง การศึกษาคือเครื่องมือทางการเมือง เครื่องมือทางเศรษฐกิจ และเครื่องมือทางสังคม ที่มุ่งให้มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมยอมรับฐานะทางชนชั้น และอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ชนชั้นที่ทำหน้าที่เป็นชนชั้นปกครองเป็นผู้กำหนด

แต่ในทัศนะของนักมนุษยนิยม การศึกษาต้องเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ที่นำไปสู่มนุษย์ที่แท้ และเพื่อการเรียนรู้โลกและชีวิตตามความเป็นจริงและตอบสนองปรัชญาชีวิตของตนเอง อีกทั้งต้องเป็นการปลดปล่อยการจ้องจ่าจากกฎเกณฑ์ทางสังคม นั่นคือ การศึกษาต้องนำไปสู่อิสรภาพที่มีความเคารพสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน

ซึ่งถ้าเป็นนักมนุษยนิยมที่มีทฤษฎีทางชนชั้นกำกับ การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อการปลดปล่อยจากการกดขี่ทางชนชั้น ดังเช่นแนวคิดของ เปาโล แฟร์ (Paulo Freire) ในหนังสือชื่อ *Pedagogy of the Oppressed* ซึ่งใช้การศึกษาเป็น การปฏิบัติการทางวัฒนธรรมเพื่อเสรีภาพ (Education is Cultural Action for Freedom)

ส่วนการศึกษาเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยกับการประกอบสัมมาอาชีพเพื่อนำไปสู่ปัจจัย 4 จะเป็นบทบาทเสริม

การศึกษากับศาสนามีลักษณะคล้ายกันในบทบาทที่ทำความเข้าใจต่อโลกและชีวิตรอบๆ ตัว และการอยู่ร่วมกันบนความเมตตาที่เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน แต่ขณะเดียวกันก็ต้องทำหน้าที่ปลดปล่อยมนุษยชาติให้เป็นอิสระจากอำนาจที่ครอบงำอยู่

นี่คือความสุขของชีวิต ที่ทำให้มนุษย์มีกำลังใจที่จะมีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้ ถ้ามีการศึกษาและศาสนาเพื่อการดังกล่าว

ฉะนั้น ในทัศนะของนักมนุษยนิยม การปฏิรูปการศึกษาจำต้องนำไปสู่ *การทำการศึกษาให้เหมาะกับเด็ก และนั่นคือ ให้เหมาะกับธรรมชาติของเด็ก และธรรมชาติดังกล่าวคือธรรมชาติของความเป็นอิสระและเสรีที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน*

ถ้าการศึกษาคือโรงเรียน เราก็ต้องปฏิรูปโรงเรียนให้เหมาะกับเด็ก อะไรที่เหมาะสมกับเด็ก ถ้าไม่ใช่ความสนุก ความสุข และอิสรภาพ

เพราะฉะนั้น กระบวนการศึกษา กระบวนการเรียนรู้ จะต้องสนุก มุ่งให้เด็กมีความสุขและมีอิสรภาพที่จะเรียนรู้

เด็กจะมีความสุขและสนุก ถ้าเขาสามารถเติบโต พัฒนา และเรียนรู้อย่างอิสระสอดคล้องกันแต่ละช่วงของวัย ไม่ใช่ทำให้เด็กเป็นผู้ใหญ่ที่ต้องเรียนรู้แบบผู้ใหญ่ โดยมีอำนาจเป็นตัวกำกับ อย่างที่เราปฏิบัติมา 100 กว่าปี ถ้าทำอย่างนี้ต่อไป การปฏิรูปการศึกษา ก็จะกลายเป็นเพียง *ความฝันของขุนนาง*

การศึกษากับสังคมประชาธิปไตย

เมื่อสังคมไทยยอมรับระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคม ความสัมพันธ์ของผู้มีอำนาจกับประชาชน โดยใช้ระบบประชาธิปไตยเป็นตัวกำกับ

ซึ่งก็คือการยอมรับความต่างของคน ชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติ

ระบบการศึกษาต้องไม่ไปทำลายความแตกต่างดังกล่าว การสร้างทางเลือกทาง
ประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา รวมทั้งความรู้ ตั้งแต่ระดับปัจเจกชนและชุมชน จึงต้อง
ใช้ การศึกษาทางเลือก เป็นเครื่องมือ เพื่อคงความแตกต่าง แต่ยังคงสามารถอยู่ร่วมกัน
แบบสันติในสังคมประชาธิปไตยได้

ความแตกต่างเป็นกฎเกณฑ์ที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ เมื่อใดที่มนุษย์ไป
ทำลายความแตกต่างของธรรมชาติ มนุษย์ก็จะประสบปัญหา

ตัวอย่างเช่นการรวมเผ่าพันธุ์มนุษย์เป็นชาติ สุดท้ายก็ต้องแบ่งใหม่ให้เหมาะกับ
วัฒนธรรมและศาสนา หรือการทำเกษตรกรรมแบบพืชพันธุ์เดี่ยว ก็ต้องกลับมาสู่
เกษตรกรรมธรรมชาติ ที่ยอมให้พืชพันธุ์ที่หลากหลายอยู่ร่วมกัน หรือการรักษาสุขภาพ
แบบแยกส่วน ก็ต้องกลับมาสู่การรักษาสุขภาพแบบองค์รวม และการแพทย์แบบตะวันตก
ก็ต้องกลับไปสู่การแพทย์ทางเลือกและการแพทย์แบบพื้นบ้านที่ใช้สมุนไพร

ขอจบบทความนี้ด้วยการประกาศคำปณิธานการศึกษาทางเลือก...ดังนี้

การประกาศการศึกษาทางเลือก

เป็นการประกาศอิสรภาพของมนุษย์

ที่ในประวัติศาสตร์ได้ถูกจองจำทางปัญญาและความรู้

โดยระบบการปกครองของผู้มีอำนาจทางการเมือง

ที่ใช้ระบบการศึกษาสะกดคนให้ยอมจำนนต่อระบบและโครงสร้างที่อยู่ติธรรม

และทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการพัฒนามนุษย์ในทุกๆ ด้าน

เพียงใช้มนุษย์เป็นเครื่องมือของระบบการเมืองและการปกครอง

รวมทั้งระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่

การศึกษาทางเลือก เป็นการแย่งชิงพื้นที่ของสิทธิและเสรีภาพในการศึกษาให้กับ

บุตรหลานของเรา

เป็นการแย่งชิงพื้นที่ของสิทธิและเสรีภาพในการจัดการศึกษาไว้ในส่วนภาค
ประชาชน

หลักของการศึกษาทางเลือก

ควรอยู่บนหลักของสิทธิมนุษยชน

ที่วางอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ

และหลุดพ้นไปจากการครอบงำความคิดชาตินิยมที่คับแคบ

รวมทั้งกรอบของลัทธิการเมือง ลัทธิทางศาสนา และประเพณีนิยม

ในที่สุดประชาชนต้องมีอิสรภาพจากระบบที่มนุษย์สร้างมาจำกัดตัวตนของเขาไว้

